

Katarzyna Przybyła

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

FUNKCJE WYSPECJALIZOWANE W MIASTACH DOLNOŚLĄSKICH – LOKALIZACJACH SPECJALNYCH STREF EKONOMICZNYCH

Streszczenie: W artykule, na gruncie teorii bazy ekonomicznej miasta, zidentyfikowane zostały funkcje miastotwórcze dziesięciu miast dolnośląskich. Są to te miejscowości, na których obszarze zlokalizowane były w sposób ciągły od 2000 r. do roku 2006 dolnośląskie Specjalne Strefy Ekonomiczne.

Pomiaru poziomu wyspecjalizowania oraz zmian zachodzących w tym zakresie autorka dokonała na podstawie badań własnych przez obliczenie i analizę współczynników specjalizacji Florence'a dla poszczególnych sekcji PKD.

1. Wstęp

W województwie dolnośląskim siedziby mają trzy Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE) – Kamiennogórska Specjalna Strefa Ekonomiczna Małej Przedsiębiorczości, Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST-PARK” oraz Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Celem artykułu jest dokonanie identyfikacji oraz analiza zmian zachodzących od 2000 do 2006 r. w funkcjach wyspecjalizowanych tych miast, które w długotrwały sposób związały się ze SSE. Do grona badanych miast zaliczono te, w których strefy formalnie funkcjonują w sposób ciągły przynajmniej od 2001 r.¹

Badanie wykonane zostało na gruncie teorii bazy ekonomicznej miasta. Zgodnie z teorią osoby zatrudnione w danym mieście można podzielić na dwie grupy: grupę endogeniczną, którą tworzą osoby pracujące na potrzeby samego miasta i jego mieszkańców, oraz grupę egzogeniczną, do której zaliczymy tych pracowników, którzy pracują poniekąd „na eksport”, czyli zaspokajają potrzeby mieszkańców innych obszarów [Słodczyk 2001, s. 65]. Taki podział zatrudnionych w mieście po-

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy doktorskiej autorki obronionej na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu pt.: „Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na kształtowanie się bazy ekonomicznej miast (na przykładzie Dolnego Śląska)”, Jelenia Góra 2008.

zwala na wyodrębnienie dwóch podstawowych grup funkcji miasta: funkcji endogenicznych i egzogenicznych².

2. Metoda pomiaru poziomu specjalizacji

Do pomiaru wielkości grupy egzogenicznej wykorzystany został współczynnik specjalizacji Florence'a (1). Współczynnik ten pozwala na identyfikację funkcji wyspecjalizowanych, decydujących o znaczeniu gospodarki miasta dla gospodarki regionu i kraju:

$$W = \frac{(Z_i M)/(ZM)}{(Z_i K)/(ZK)}, \quad (1)$$

gdzie: $Z_i M$ – zatrudnienie w i -tym dziale gospodarki miasta,
 ZM – zatrudnienie w mieście ogółem,
 $Z_i K$ – zatrudnienie w i -tym dziale gospodarki w kraju,
 ZK – zatrudnienie w kraju ogółem.

Przy interpretacji wyników dla współczynników specjalizacji Florence'a przyjęto następujące założenia [Obrębalski 2002, s.18]:

- $W \leq 1$ – miasto nie specjalizuje się w i -tym dziale, ta dziedzina działalności ma charakter endogeniczny,
- $1 < W \leq 1,5$ – miasto wykazuje niski poziom specjalizacji w i -tym dziale,
- $1,5 < W \leq 2$ – miasto wykazuje średni poziom specjalizacji w i -tym dziale,
- $W > 2$ – miasto wykazuje wysoki poziom specjalizacji w i -tym dziale.

3. Wyniki analizy

Na podstawie danych odnośnie do liczby pracujących w badanych miastach (w podziale na sekcje PKD) oraz w Polsce ogółem dla grupy badanych miejscowości obliczono wartości współczynnika specjalizacji W (wzór (1)).

Analizując dane z tab. 1, zauważyć można, że:

1. Sektor rolniczy (sekcje A i B):

Żadne z badanych miast nie uzyskało specjalizacji w tej dziedzinie.

2. Sektor przemysłowy (sekcje C, D, E i F):

Zgodnie z otrzymanymi wynikami Kamienna Góra i Jawor to miasta wysoko wyspecjalizowane w zakresie przetwórstwa przemysłowego (tab. 1, rys. 1). W obydwu miastach stopień specjalizacji w okresie od 2000 do 2006 r. powiększył się.

² Określenie funkcje endo- i egzogeniczne jako pierwszy do literatury polskiej wprowadził K. Dziewoński [1967].

Tabela 1. Współczynniki specjalizacji Florence'a dla badanych miast w latach 2000, 2003 i 2006

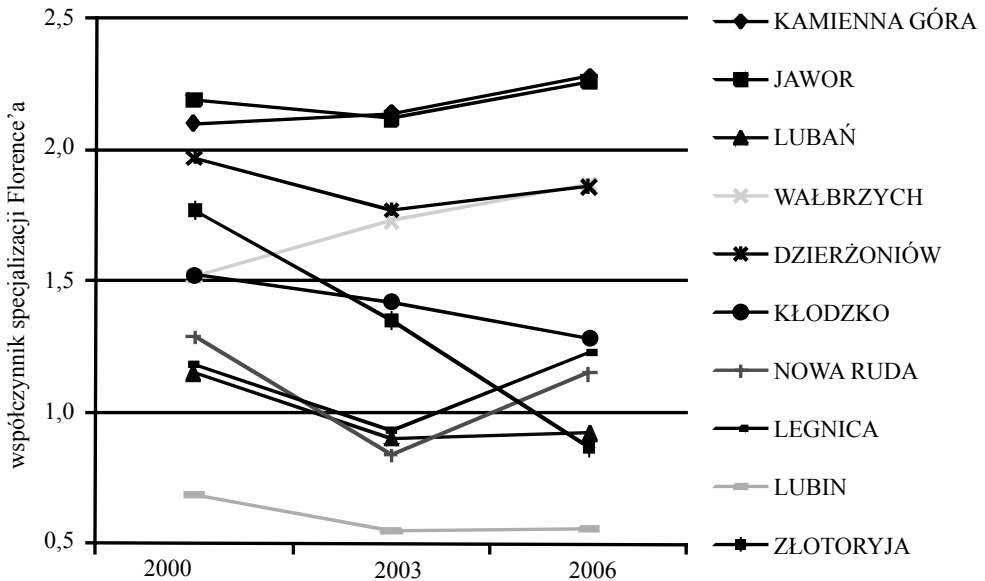
SEKCJA PKD		ROLNICTWO, LÓWIECTWO I LEŚNICTWO	GÓRNICTWO	PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁOWE	WYTWARZANIE I ZAOPATRYWANIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ, GAZ I WODĘ	BUDOWNICTWO	HANDEL I NAPRAWY	HOTELE I RESTAURACJE	TRANSPORT, GOSPODARKA MAGAZYNOWA I ŁĄCZNOŚĆ	POŚREDNICTWO FINANSOWE	OBŚLUGA NIERUCHOMOŚCI I FIRM	ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA; OBOWIĄZKOWE UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE I ZDROWOTNE	EDUKACJA	OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA	DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA KOMUNALNA, SPOŁECZNA I INDYWIDUALNA, POZOSTAŁA																	
																MIASTO / ROK	sektor	sektor przemysłowy					sektor usługowy									
																	rolniczy						usługi rynkowe						usługi nierynkowe			u r
																	A	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16																	
KAMIENNA GÓRA	2000	0,03	-	2,10	1,94	0,54	0,37	0,19	1,05	1,23	1,25	3,69	1,10	2,64	0,73																	
	2003	0,04	-	2,14	1,26	0,57	0,33	0,43	0,85	0,91	0,69	3,11	1,06	1,56	0,87																	
	2006	0,04	-	2,28	1,24	0,11	0,40	0,27	0,86	0,68	0,94	2,28	1,05	1,69	0,79																	
JAWOR	2000	0,05	0,01	2,19	2,81	0,63	0,29	0,00	1,12	1,23	1,17	2,15	1,64	2,35	1,12																	
	2003	0,09	0,04	2,12	2,31	0,45	0,26	0,21	0,72	1,00	0,99	2,17	1,33	1,69	0,65																	
	2006	0,08	0,00	2,26	0,49	0,33	0,55	0,33	0,45	0,68	0,67	2,35	1,29	1,55	0,82																	
LUBAŃ	2000	0,01	1,93	1,15	3,68	0,85	0,77	0,68	1,41	1,58	0,86	3,22	1,75	2,55	1,35																	
	2003	0,02	2,04	0,90	2,79	0,66	0,76	0,31	1,72	1,04	0,76	2,93	1,55	2,02	0,91																	
	2006	0,01	2,51	0,92	2,97	0,71	0,60	0,66	1,64	0,65	1,11	2,91	1,46	2,07	0,91																	
WAŁBRZYCH	2000	0,03	0,23	1,52	3,32	0,89	0,61	0,62	2,22	1,69	1,17	2,68	1,52	1,90	1,03																	
	2003	0,03	0,02	1,73	2,21	0,53	0,50	0,53	1,74	1,06	1,10	2,41	1,05	1,38	0,73																	
	2006	0,04	0,03	1,87	2,23	0,45	0,61	0,43	1,33	0,97	0,98	2,20	0,99	1,40	0,70																	
DZIERŻONIÓW	2000	0,01	0,00	1,97	2,98	0,55	0,64	0,37	1,23	1,55	1,05	3,40	1,47	1,77	0,99																	
	2003	0,01	0,08	1,77	2,35	0,29	0,55	0,36	0,99	1,10	1,34	2,65	1,17	1,36	0,85																	
	2006	0,01	0,10	1,86	2,36	0,56	0,67	0,35	1,05	0,92	0,71	2,46	1,12	1,31	1,02																	
KŁODZKO	2000	0,01	0,00	1,53	2,09	1,16	0,46	0,21	2,39	1,81	0,91	3,27	1,49	2,47	0,64																	
	2003	0,01	0,02	1,42	1,83	0,39	0,53	0,23	1,62	1,54	1,13	3,16	1,12	2,02	0,69																	
	2006	0,01	0,02	1,28	1,62	0,39	0,71	0,26	1,43	1,35	1,29	3,24	1,23	1,73	0,75																	
NOWA RUDA	2000	0,02	3,73	1,29	2,18	0,71	0,41	0,26	1,05	1,52	1,73	3,03	1,89	2,67	1,20																	
	2003	0,05	1,30	0,84	2,03	0,67	0,64	0,06	0,77	1,14	1,20	2,12	2,06	2,70	1,96																	
	2006	0,06	0,24	1,15	2,02	0,39	0,54	0,02	0,84	1,11	1,05	2,17	2,20	2,32	1,96																	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
LEGNICA	2000	0,02	0,10	1,18	2,92	1,13	0,67	0,94	2,20	1,66	1,81	2,56	1,50	2,04	1,32
	2003	0,03	2,72	0,93	2,70	1,14	0,61	0,56	1,76	1,46	1,58	2,20	1,30	1,33	0,90
	2006	0,03	0,14	1,23	2,82	0,90	0,78	0,75	1,45	1,25	1,43	2,03	1,29	1,28	0,75
LUBIN	2000	(A+B) 0,02	9,98	0,69	2,70	1,55	0,80	0,78	1,46	1,69	2,03	1,35	1,29	2,03	0,73
	2003	(A+B) 0,04	10,62	0,55	2,09	1,18	0,75	0,64	1,81	1,29	1,54	1,10	1,06	1,55	0,50
	2006	(A+B) 0,02	11,79	0,56	2,11	1,29	0,92	0,84	1,09	1,54	1,38	1,06	1,19	1,57	0,60
ZŁOTORYJA	2000	0,04	1,18	1,77	0,91	0,87	0,40	0,95	0,79	1,63	1,13	2,82	1,47	3,21	0,88
	2003	0,06	0,65	1,35	0,76	0,35	0,47	1,14	0,84	1,25	0,98	2,88	1,41	3,10	0,69
	2006	0,11	0,50	0,87	1,05	1,20	0,63	1,22	1,02	0,89	0,57	2,98	1,49	3,23	1,35

Źródło: opracowanie własne.

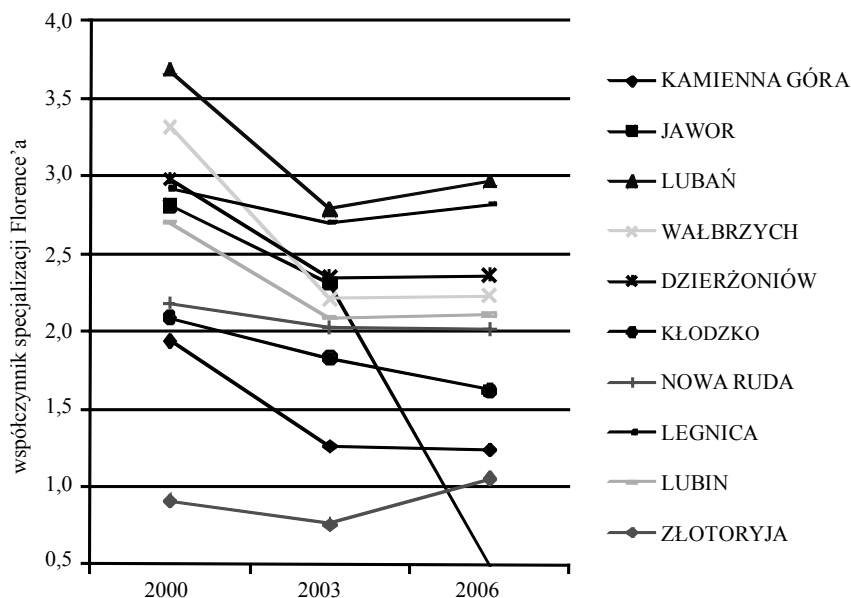
Miasta Wałbrzych, Dzierżoniów i Kłodzko w całym badanym okresie były średnio lub nisko wyspecjalizowane w zakresie funkcji przemysłowej. W Wałbrzychu stopień specjalizacji wyraźnie się powiększył.

W Dzierżoniowie oraz Kłodzku zakres specjalizacji w tej dziedzinie spadł – w Dzierżoniowie o 5,5% w stosunku do wartości współczynnika specjalizacji Florenc'e'a w tym mieście z 2000 r. , w Kłodzku zaś o 15,9%.

Rys. 1. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie przetwórstwa przemysłowego w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie sekcji E w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

W Nowej Rudzie oraz w Legnicy w 2000 r. oraz w 2006 r. wartość współczynnika specjalizacji mieściła się w przedziale $1 < W \leq 1,5$, natomiast w 2003 r. w obu przypadkach spadła poniżej jedności, przy czym: w Legnicy stopień specjalizacji w 2006 r. w stosunku do roku wyjściowego wzrósł, natomiast w Nowej Rudzie zmalał. Uzupełnić można, że w Nowej Rudzie w tym samym okresie endogenicznego charakteru nabrało górnictwo, które jeszcze w 2000 r. pełniło funkcje miastotwórcze.

W Złotoryi oraz w Lubaniu poziom wyspecjalizowania w zakresie przetwórstwa przemysłowego w ciągu ostatnich lat spadał, w 2006 r. w obu przypadkach funkcja ta nabrała endogenicznego charakteru. Zauważyć można, że szczególnie w Złotoryi spadek ten był znaczny. Ciekawe jest to, że w tym samym okresie w Lubaniu zdecydowanie zwiększyło się znaczenie górnictwa, stało się ono funkcją wysoko wyspecjalizowaną, o ponadmiejskim charakterze.

Na tle pozostałych miast wyróżnia się Lubin – przetwórstwo przemysłowe w całym badanym okresie miało znaczenie mniejsze od przeciętnego dla kraju, jednocześnie górnictwo było funkcją wybitnie wyspecjalizowaną, o charakterze miastotwórczym; co więcej – znaczenie tej funkcji w ostatnich latach wzrosło.

Interesujące jest to, że w większości badanych miast funkcje miastotwórcze pełniły firmy prowadzące działalność w zakresie sekcji E (wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę) (tab. 1, rys. 2). Wysoki zakres specjalizacji na tle kraju w całym badanym okresie uzyskały: Lubań, Wałbrzych, Dzierżoniów, Nowa Ruda, Legnica, Lubin, co najmniej średni: Kłodzko i Kamienna Góra. Złotoryja w

2006 r. uzyskała niską specjalizację w tej dziedzinie. Ciekawa sytuacja miała miejsce w Jaworze, w 2000 i w 2003 r. znaczenie tej funkcji w mieście było wyraźnie większe od jej znaczenia krajowego, niestety w 2006 r. ta dziedzina działalności nabrała charakteru endogenicznego.

W 2006 r. jedynie Lubin i Złotoryja uzyskały niską specjalizację w zakresie budownictwa, przy czym w stosunku do 2000 r. zakres specjalizacji w tej dziedzinie spadł w Lubinie o 16,5% , natomiast wzrósł w Złotoryi o 37,8% (w stosunku do wartości współczynnika specjalizacji Florence'a z 2000 r.).

3. Sektor usług

A. Usługi rynkowe (sekcje G, H, I, J, K, O)

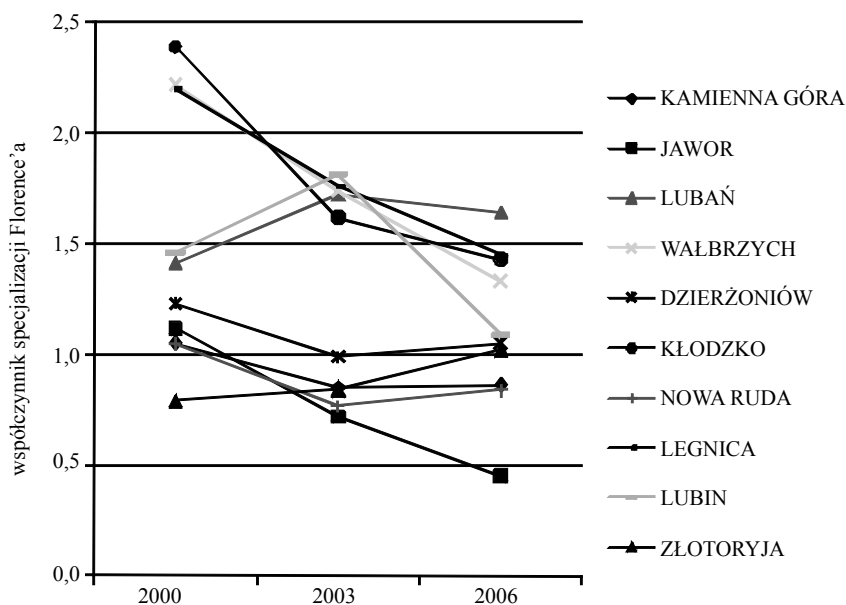
Badane miasta nie wykazują specjalizacji w zakresie sekcji G i H (handel i naprawy, hotele i restauracje). W świetle otrzymanych wyników mówić można nawet o niedorozwoju tych dziedzin gospodarki miast. Zauważyć jednak można, że ze względu na zakres gromadzonych przez GUS danych, badaniem objęte są tylko firmy zatrudniające powyżej 9 pracowników – a sekcje G i H charakteryzują się dużym udziałem mikroprzedsiębiorstw zatrudniających mniej niż dziewięć osób.

W grupie badanych miast wyróżnić należy Złotoryję, w miejscowości tej od 2000 r. miał miejsce systematyczny wzrost specjalizacji w zakresie funkcji turystycznej (sekcja H); w 2003 r. miasto osiągnęło niską specjalizację w tej dziedzinie, a w roku 2006 wartość współczynnika była już o 28,4% większa od stanu z roku 2000.

Funkcję o ponadmiejskim charakterze w Lubaniu, Wałbrzychu, Dzierżoniowie, Kłodzku, Legnicy, Lubinie i Złotoryi w 2006 r. pełniła działalność powiązana z transportem, gospodarką magazynową i łącznością (sekcja I) (tab. 1, rys. 3). Dodać jednak należy, że w stosunku do 2003 r. jedynie w Dzierżoniowie i Złotoryi zakres specjalizacji powiększył się, w pozostałych miastach wartość współczynnika specjalizacji Florence'a spadła.

W zakresie pośrednictwa finansowego (sekcja J) oraz obsługi nieruchomości i firm (sekcja K – obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej) w 2006 r. Kłodzko, Nowa Ruda, Legnica i Lubin pełniły funkcje egzogeniczne; dodatkowo po 2003 r. Lubań wyspecjalizował się w (niski poziom) w działalności w sekcji K. W Kłodzku, Nowej Rudzie i Legnicy stopień specjalizacji w zakresie sekcji J spadał, w Lubinie w 2006 r. był większy niż w 2003 r., lecz mniejszy niż na początku badanego okresu. Odnośnie do sekcji K stwierdzić można, że spadek specjalizacji miał miejsce w Nowej Rudzie, Legnicy i Lubinie, przy jednoczesnym systematycznym wzroście w tej dziedzinie, jaki nastąpił w Kłodzku.

Gospodarka Nowej Rudy wyspecjalizowała się dodatkowo w działalności sklasyfikowanej w sekcji O (działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała). Znaczenie tej sekcji i realizowanych w jej ramach funkcji w mieście jest większe od jej znaczenia krajowego; dodatkowo specjalizacja ta utrzymywała się na stałym, wysokim poziomie.

Rys. 3. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie sekcji I w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

B. Usługi nierynkowe (sekcje L, M, N)

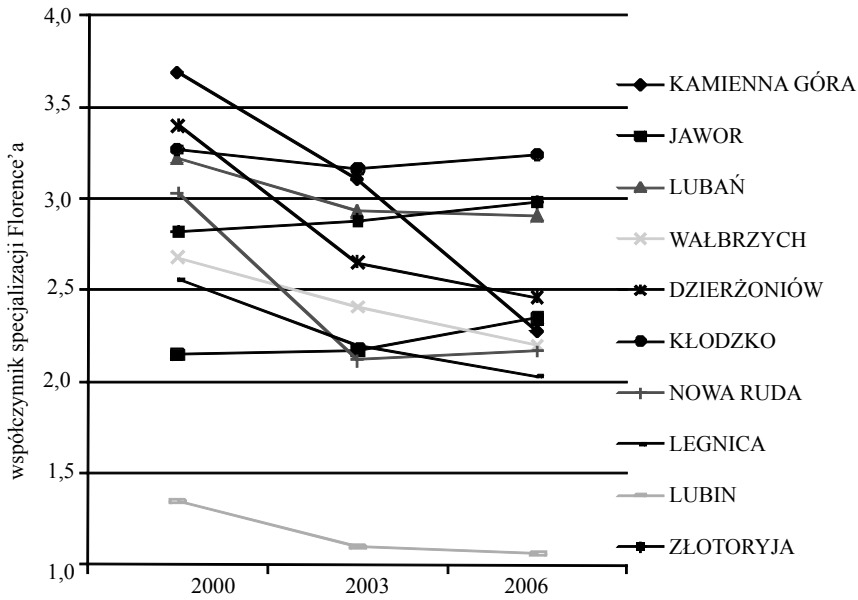
We wszystkich badanych miastach, począwszy od 2000 r., mocno rozwinięta była funkcja administracyjna (sekcja L), jedynie w Lubinie poziom specjalizacji w tej dziedzinie ocenić można jako średni (tab. 1, rys. 4).

Egzogeniczny charakter miała również w badanych miastach funkcja oświatowa (sekcja M) (tab. 1, rys. 5) oraz działalność w zakresie ochrony zdrowia i pomocy społecznej (sekcja N), sytuacja w tych dziedzinach była jednak bardziej zróżnicowana.

Kamienna Góra, Dzierżonów, Kłodzko, Legnica, Lubin i Złotoryja wykazywały niski poziom specjalizacji w zakresie funkcji oświatowej, przy czym systematyczny spadek specjalizacji miał miejsce w Kamiennej Górze, Dzierżonowie i Legnicy (odpowiednio o 3,9, 23,7, 14,1% w stosunku do wielkości współczynnika lokalizacji z roku 2000). W Kłodzku oraz w Lubinie specjalizacja w 2006 r. wzrosła w stosunku do poprzedniego obserwowanego okresu, ale była mniejsza niż w okresie wyjściowym; jedynie w Złotoryi zakres specjalizacji w porównaniu z 2000 r. był większy.

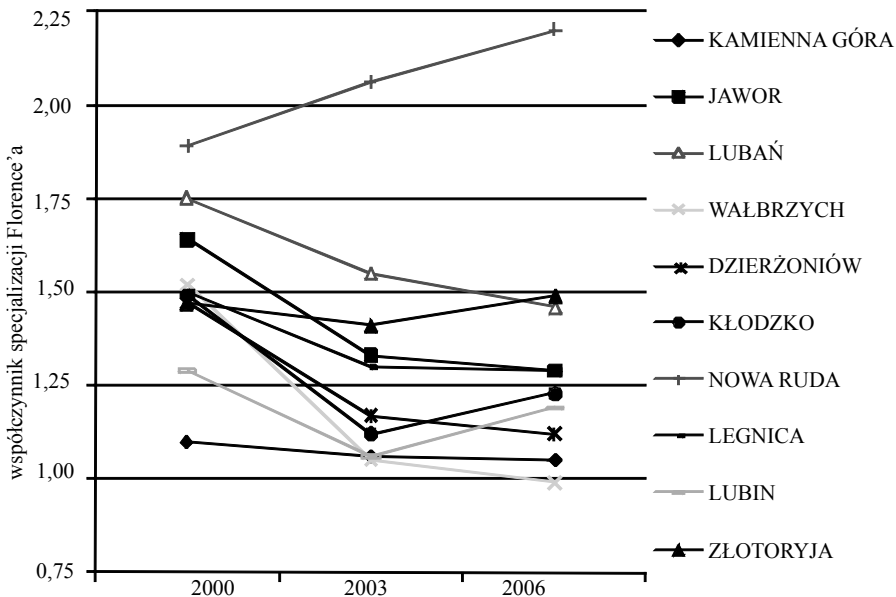
W Jaworze, Lubaniu i Wałbrzychu funkcja oświatowa w pierwszym badanym okresie wykazywała średni poziom specjalizacji, do 2006 r. spadł on do poziomu niskiego dla Jawora i Lubania, w Wałbrzychu funkcja ta nabrała charakteru endogenicznego.

Nowa Ruda to jedyne w gronie badanych miasto, w którym funkcja oświatowa w 2006 r. była wysoko wyspecjalizowana, co więcej – znaczenie omawianej dziedziny wzrosło w porównaniu z latami 2000 i 2003.

Rys. 4. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie sekcji L w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie sekcji M w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

We wszystkich miastach, z wyjątkiem Złotoryi, poziom specjalizacji w zakresie sekcji N (ochrona zdrowia i pomoc społeczna) był w 2006 r. niższy niż w 2000 r. Należy jednak podkreślić, że Lubań i Nowa Ruda utrzymały wysoki poziom specjalizacji w zakresie ochrony zdrowia i pomocy społecznej, natomiast Kamienna Góra, Jawor, Kłodzko, Lubin nadal były w średnim stopniu w tej dziedzinie wyspecjalizowane.

W Złotoryi w całym badanym okresie wartość współczynnika specjalizacji Florence'a dla sekcji N utrzymywała się na bardzo wysokim poziomie $W > 3$, co więcej w 2006 r. jego wielkość nieznacznie wzrosła (o 0,74%) w stosunku do 2000 r.

4. Podsumowanie

Podsumowując, stwierdzić można, że sektory przemysłowe, ze szczególnym uwzględnieniem sekcji D Polskiej Klasyfikacji Działalności tych miast, w których SSE zostały nie tylko utworzone, ale i *rozpoczęły działalność*, zwiększyły swoje znaczenie dla skierowanej na zewnątrz części systemów gospodarczych miejscowości.

Dotyczy to szczególnie Kamiennej Góry, Wałbrzycha, Legnicy i Dzierżoniowa; zaangażowanie w SSE znalazło odbicie w udziale zatrudnienia w sektorach przemysłowych tych miast w relacji do całej grupy egzogenicznej [Przybyła 2009, s. 122].

Tak więc intensywność działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa w SSE, mierzona liczbą zatrudnionych pracowników czy wielkością realizowanych inwestycji, miała przełożenie na strukturę bazy ekonomicznej badanych miast.

Literatura

- Dziewoński K., *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Prace Geograficzne IG PAN nr 63, Warszawa 1967.
- Obrębalski M., *Przemiany funkcjonalne subregionu jeleniogórskiego w końcu XIX i w XX wieku*, „Śląski Przegląd Statystyczny” 2002 nr 1(7).
- Przybyła K., *Identyfikacja funkcji egzogenicznych oraz dynamika zmian w bazie ekonomicznej dolnośląskich miast – lokalizacji specjalnych stref ekonomicznych*, [w:] *Gospodarka Przestrzenna XII*, tom II, red. S. Korenik, Z. Przybyła, Wrocław 2009.
- Ślodziak J., *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001.

SPECIALIZED FUNCTIONS IN THE CITIES OF LOWER SILESIA – THE LOCATION OF SPECIAL ECONOMIC ZONES

Summary: The article identifies citymaking functions on the example of ten Lower Silesian cities, based on the theory of the economic base of a city. The cities chosen by the author of this article are the ones where special economic zones were located without any brakes in the years 2000-2006. The author counted and analyzed the ratio of Florence's specialization for individual PKD sections and in this way she made the measurement of the level of specialization and also the changes in this domain.